

Éhe a szépnek...

Munkáskultúra lesz az eljövendő, a most kialakuló, a szó legszűkebb értelmében... — ezek a gondolatok Juhász Gyulától származnak, aki 1921. június 26-án Szegeden, a Dugonics mozi nyári helyiségében tartott műsoros délután szónoka volt. A Munkásszínpad és a Dal-Érrendezett közös műsort a Munkáskönyvtár javára. Az alkalom, a dátum, a rendezvény, a szónok személye és gondolatai jelképei lehetnek a szegedi munkásmozgalom kulturális tradíciójának. Ma, amikor a munkáskultúra jelen idejét eléjük és jövőjét munkálkodunk, érdemes felidézni a tápláló hagyományt, a munkáskultúra szegedi tradícióját.

A munkásság osztrálya szerveződésével egyidőben, a múlt század utolsó harmadában alakult ki kulturális mozgalmának, szervezeteinek első csirái. A világ forradalmi proletariátusának első közös, nagy ünnepe Szegeden is megmozgatta a munkásságot. Ez az 1890-es május elseje így maradt meg az emlékezet nyomatáiban: „Talán hatvan éve ennek az ötvenes évek elején emlékezik az idős veterán, bizonyosan május elseje volt. Akkor edesapám piros szegfűvel a gomblyukában jött haza. Kérdésünkre elmondta, hogy a Kállay ligetben volt — ott ülték meg a világ munkásainak ünnepét.” Am nemcsak felvonulás, tömegdemonstráció volt ezen a május elsején, de vidám majális is, ahol alkalmi énekkarok léptek föl, versmondók álltak az ácsolt dobogókra, fúvószenekar zengte a talpalávalót. Mindjárt ide kíváncsok egy későbbi május elseje emléke. Pusztai (Pipicz) József így idézi az ötvenhárom évvel ezelőtti május ünnepét: „1921. május elsejére szívesen emlékszem vissza. Újszegeden, a ligetben, annak egyik szögletében szavaltam el, a rendőrség éberségét kijátszva Ady Endrőtől A csillagok csillaga című versét.”

Ebből a két visszaemlékezésből is kitetszik, mennyire éheztek a szóra, a szépre a munkások ezrei. Nemcsak munka- és életkörülményeik voltak siralmasak, de kulturális helyzetük is. A templom, a ponyvaregény, a kocsmái alkalmi kabaré pótzerei, szellemi injekciói terelték el figyelmét a valóságos gondokról, az igazi kulturális értékekről. A szerveződé, a szakmai önképzőköriket felváltó szakszervezeteknek nagy szerepük volt a munkásművelődés fellendítésében. Egisük alatt létesültek Szegeden a munkásszínpadok, melyeknek teremtő, olvasószobáit, színpadait esténként a tíz-tizenkét óras kemény munka után munkások népesítették be. A Maros utcai Munkásszínpadon így rögzült egy hajdani törzsvendég emlékei között: „Az épület jobb sarkában levő három ablak mögött volt a színpad, illetve a gyűlésterem előadói emelvénye. A színpaddal szemben, az épület végében volt a könyvtár. A könyvtár és a színpad között álltak a biliárdasztalok, szakszervezeti befizetőhelyek, olvasóasztalok...” A Hétvezér utcai Munkásszínpadon bomlokára írta Juhász Gyula nagyszerű költeményét, többek között ezeket a sorokat: „Ki itt belépsz, hozd el magaddal / Piros zászlónak a reményt, / Ki itt kimégy, vidd diadallal / A mély hitet, vidd szerteszét! / Dolgozni, föl, mind, lankadatlan, / Amíg az élet fnye él! / Hirdessük: itt nem boldogul más, / Csak aki munkás!”

A munkásság legjobbjai korán felismerték az írott, a nyomtatott szó erejét. A könyv, az olvasás, az irodalom mégsem juthatott el a széles munkástömegekhez, de a könyvtárak, olvasóköri létesítésekkel bizonyították, hogy az olvasási kultúra, az olombetűs üzenetek a munkásmozgalom fontos eszközei, a forradalmi harc tartozékai. A roppant szegény keretek között dolgozó könyvtári mozgalomnak mégis maradtak fenn értékes dokumentumai. Az „Egyetemes” általános iparmunkás ön-

képző és betegsegélyező egyesület húszlappos nyomtatott jegyzékében 561 kötet szerepel, a Vasutas-műhely dal- és olvasóköre 640 kötetnyi könyvet mondhatott magáénak, jórészt értékes alkotásokat.

A munkásság kulturális mozgalmának lényege, hogy nyitottak a múlt és a jövő felé egyaránt. Művelődésük, kultúrájuk nem zárt etnikai közösség szellemi termékei, hanem széles tömegek általános, egyetemes emberi kultúrája. „Új nép, másfajta raj” volt ez, alakuló kultúrája dinamikus, változó, sokféle hatást magába olvasztó, mely szorosán összekapcsolódott a munkásság politikai, gazdasági harcával. A kulturális munka elharcosai neveik és agitátorok voltak, a kultúrcsoportok részben az egyetemes művelődéstörténet értékeiből táplálkoztak és gazdagítottak, de részt vállaltak a napi politika küzdelmeiből is. A munkásművelődés éltető forrásai a közösségi művelődési formák. A munkásszínjátszók, a dalárdák, a képzőművészeti körök, az esperantó sejték azok a csoportok, melyek a munkásság művelődésének, politikai-ideológiai harcának kohói, műhelyei.

A szegedi munkásszínjátszók a század elejétől hallatták hangjukat. Ha a fennmaradt színlapokat böngésztjük, megállapíthatjuk, hogy gyakran igénytelen operettek, népszínművek, bohózatok szerepeltek műsoraikon, de a szerzők között ott találhatjuk Bródy Sándor, Móricz Zsigmond, Bartha Lajos, Gárdonyi Géza, Tömörkény István és Gorkij nevét is. Alkalmi, helyi szerzők is vannak, egyik legemlékezetesebb előadásuk az 1907-es szegedi munkábeszünetet idéző Sztrájk című dráma, melyet Stern Soma álnév alatt írt a helyi kommunista mozgalom egyik vezetője. A szereplők egytől egyig munkásfiatalok: bórósok, kendergyári dolgozók, asztalosok, lakatosok, gépészek.

Másik emlékezetes fellépésük 1908. február 1-én a Hétválasztóhoz címzett vendéglőben volt, közösen a Szegedi Általános Munkás Dalegyülettel. A műsorban énekkari számok (munkáshimnusz, Marseilles), jelenetek és költemények (többek között Kiss József: Tűzek című verse) szerepeltek. Ezeket az esteket mindig fellőrösítette a közönség lelkes tapsa, érdeklődése. A munkásszínjátszók minden évben Petőfi-emlékesteken idézték a költő szellemét. Előképekkel, arnyjátékkal, pantomimmal próbálkoztak a politikai agitáció érdekében. Hont Ferenc munkás szavazókörűt vezette. A fél évszázados szegedi munkásszínjátszás azért érhetett el kimagasló sikereket, mert a színjátszók célkitűzései találkoztak a munkásság igényeivel.

Egy 1907-ből való röplap „népünnepélyre” invitál, ahol „alkalmi dalárda” szórakoztatja a közönséget. 1908-ban már szervezeten, Szegedi Általános Munkás Dalegyület néven léptek közönség elé a Hétválasztóban a munkásdalok. Felléptek munkásgyűléseken, majálisokon, részt kértek az agitációs munkából.

A képzőművészetet sem kerülte el a munkáskultúra friss, új tartalmakat hozó szele. Negyven hallgatója volt a századelőn a Munkás Szabadiskolának, ahol többek között Szőri József festőművész is tanított. A Tanácsköztársaság idején a legjellegesebb alkotókat tömörítette a Szocialdemokrata Párt képzőművészeti csoportja, mely 1919-ben 24 művész 211 alkotásából nagyszerű kiállítás rendezett, mely — Juhász Gyula kritikájának szavaiival —: „...a szépség diadalát jelentette a fájdalmas és nyomorúságos valóság felett”. Gergely Sándor szobrászművész vezetésével szervezték meg a Szegedi Művészeti Szabadiskolát, ahová több mint százán kérték felvételüket.

Az esperantó, a nemzetközi nyelv elsajátítása a munkásság számára a harc egyik formája lett. Internacionista gondolatot fejezett ki, s ez tömörítette co-

portokba a munkás esperantistákat. 1919-ben már 160-an vannak a szegedi csoportban. Az egyesületi helyiségekben csaknem minden este összegyűltek a zömmel fiatal esperantisták, akik között korántsem csak a nemzetközi nyelvről és a nyelvtanulásról esett szó: szervezett viták, irodalmi, művészeti, nevelési tárggyú előadások, politikai beszélgetések szerepeltek az estek programjában.

Mindössze néhány kiragadott, hevenyészett emlék, dokumentum. Mozaikkép Szeged munkásainak csaknem százéves kulturális hagyományából. Mégis tanulmányos és figyelemre méltó. Példa arra, hogy a munkásság a legnehezebb körülmények között is megtalálta azokat a közösségi formákat, melyek elősegítették művelődését, ahol kielégülhetett „Éhe a Szónak, Éhe a Szépnek”, ahol minden élménnyel gazdagított könyv, forró hangulatú dalest, kacagtató színelőadás, megfestett munkásportré, hajnalba nyúló vita a politikai harccal ötvöződött.

TANDI LAJOS

Hat szelet kenyér

Messziről látni, hogy új ház, büszkén hordja tetősapkáját a hatyastelepi kertek között. Szép, nagy ház. Három szoba, konyha, fürdőszoba, minden megvan, ami kell. Barátságos berendezés, gondos asszony keze nyomát őrzi a tárgyak, puha gyermektalpacska emlékét a szőnyegek, a rendbe rakott játékok pedig arról árulkodnak, hogy a nagyobb fiú is részese a családi munkamegosztásnak. Ahol három gyerek van, ott nem lehet bőven banni az idővel, mindenkinek meg kell legyen a saját dolga, ha jutni akarnak valamire. A három szobában hatan laknak Kiss Antaléknál: apu, anyu, a gyerekek és a nagymama. Apu mozdonyvezető, anyu gyártásközi ellenőr, a nagyfi pedig nyugdíjas. A gyerekek? Antika tizenegy éves, Petike kilenc, Judit meg már óvodás, négy kerek esztendőig hagy maga mögött márciusban.

— Kiss, figyelj csak! Ott van a nővéred!

— Nem a nővérem, te, hanem az anyukám — hangzik a válasz — hiszen csak törékeny kis asszony a mama —, s kilép az iskola előtt ácsorgó csoportból egy hatodikos. A többiek rácsodálkoznak, aztán belenyugszanak. A Kiss már csak jobban tudja! Kiss Antalné az idén ünnepelte a harmincadik születésnapját. Ápolt, csinos asszony, szikrázik a humor, szeme sarkában mindig mosoly bujkál, a szóért nem megy a szomszédba. Ezt a hatalmas életkedvet sugározza a családra, kifogyhatatlan az energiája, pedig nem volt könnyű idáig az életnek útja. Miközben szövögeti az emlékek szálait, felsőhajt.

— Tudja, most úgy érzem, még egyszer nem tudnám végigcsinálni. Különösen azt a pár nagyon nehéz évet. Mert volt olyan. Háromhónapos volt a fiam, amikor a férjemet két évre behívták katonának. Fonóó voltam, de hajtott a tanulás vágya. Kicsi gyerekek, a gyár, az iskola, szóval így éltem. Aztán az építkezés. Akkor már a harmadik gyereket vártam. Rengeteg munka, adósság, nem is tudom, hogyan bírtuk.

Ha asztalhoz ülnek, hat szelet kenyeret kell vágni, hat csésze tejet önteni. A családi pótlékkal és a nagy nyugdíjával ezer forint körül jut havonta a család egy-egy tagjára. A fiúk gyorsan nőnek, olyan, mintha szemlátomást menne össze a ruhájuk. A szülők is szeretik a szép holmikat, fiatalok, miért ne öltöznének? Úgyesnek bánnak a pénzzel. Megértés lakozik a szívükben, senki se sértődik meg, ha csak legközelebb kerül rá a sor, a

Egy „gyalogos”

Este fél hét. Cseng a telefon. — Pusztai Andor vagyok. A kért találkozóra megyek, de most még a pártalapszervezetben kell lennem, elhúzódtam a megbeszélés.

Félóra múltán friss léptekkel érkezik. Mélyet szippant cigarettájából. Csend, majd kérdések, meg a válaszai. Szépen hömpölyögnek mondatai.

— Hát igen, a 66. évemet tiprom.

— Csakugyan így van, nem tréfa. Hogy jól bírom magam? Igaz. Fiatalon sokat sportoltam az MTE-ben, a Munkás Testező Egyesületben. Torna, úszás, vízilabda, ezt kedveltem a legjobban.

S beszél az MTE-ről, ahova hosszú esztendőken át járt ő, a cipőgyári gépmunkás, az újszegedi „Hatházakban” élő munkás fia.

— Az MTE útján kerültem kapcsolatba a munkásmozgalommal, az egyesületben, a munkásonthozban közösségi érzést, tisztességet plántáltak belém... Az ember akkor nagyon ösztönösen érezte, hogy mi is a marxizmus — leninizmus. Na, persze — emeli fel mutatóujját — az világos volt, hogy hova tartozom, kikkel kell lennem.

Széles mozdulatokkal is elutasítva magát a valamiféle dicsékvés árnyékát is, úgy fogalmazza: sem a felszabadulás előtt, sem utána nem telt semmi különös. „Olyan gyalogos vagyok, egy a sok közül.”

Tömondatokkal, mi is volt életében? Dolgozott a felsővárosi cipőgyárban, majd a szegedi DEMA-ban. Ott volt a bőrpári munkások sztrájkjaiban; május elsején lopva ünnepelt. Örült a darab kenyérnek.

1945. A DEMA-ban hat taggal megalakult a kommunista párt alapszervezete. Titkárnak választják. Komócsin Zoltán, Perjési László, meg Havaleczné, Rózsa is jelen volt a pártalapszervezet alakuló ülésén. Így kilencen tervezték a jövőt.

Aztán jött az államosítás. Munkástársát, Tóth Bélát nevezik ki igazgatónak, ő az üzemi bizottság elnöke, majd az SZB titkára.

1949. Hivatják és közlik vele: fontos állami posztra kerül, ki nevezik az Állami Biztosító Csongrád megyei Igazgatósága vezetőjének. Akkor nagyon melege lett.

— Nem értek én ahhoz — mondta.

— Majd megtanulja, senki sem született hegedűvel a hóna alatt.

Igen tartott tőle, de a megbízást — „a pártfegyelem kötelez” — vállalta. Beköszöntője — akár élete mottója — az volt: első a tisztesség, a becsület, a munka. Sok álmatlan éjszakája volt.

Öreg fejjel, 1958-ban érettségizett a közgazdasági szakközépiskolában. Korábban, fiatalon is sokat olvasott, de értette józan munkássággal: tanulni kell, mert posztján, ahová állították, nem vallhat szegény.

1956. Tudta, hova tartozik: 1957. Elsők között munkásor. Tíz-három esztendőn át teljesített munkásor szolgálatot, most tartalékalományban van. Nyugdíjba — az Állami Biztosító osztályigazgatójaként — 1967. decemberében ment. A Belvárosi IV. pártalapszervezet titkára 1969 óta.

— Nem tudok én megenni munka nélkül. Intézzük dolgunkat, van épp elég. A pártiszervezet működési területén a párt, munka eszközeivel gyámolítjuk a közösségi ügyeket.

Újabb csend.

— Az ember — szól aztán lelkesen — boldog, hogy mi minden épül Szegeden is. De — zsörtölődik — tisztességesebben is megvalósíthatnánk több beruházást. Meg a munkafegyelem is győngye. A gyatra munkára pedig mindannyian ráfizetünk, — jegyzi meg.

— Talán egy feketekávé?

— Köszönöm, este nem szoktam inni. De erről jut eszembe, nem is tudja a feleségem, mi lehet velem. Illetve volna mondani neki — korholja magát — hogy megint későn megyek haza.

Fekete fedélű füzetében feljegyzések, intéznivalók, emberek ügyes-bajos dolgaiban. A városi pártbizottság panaszirodájában is munkálkodik, különféle ügyeket vizsgál, mindennek pontosan utánajárva. Olykor elmegy egy-egy iskolába előadást tartani a régi munkáséletéről. Hát ilyenkor rácsodálkoznak: létezhetett az?

Hogy miért csinálja a sok társadalmi munkát, amiért persze fillér fizetés nem jár, de amit nem egyszer tépelődés kísér? Sok értelmi, érzelmi összetevő van: benne az élete, tudatosan vállalt hovatartozása, menetele a gyalogosokkal, és értük.

Párttagsági könyvében ez áll: a párt tagja 1934. óta.

BÁLINT IBOLYA

MORVAY SÁNDOR